

Djela Paula Kleea kao poticaj za dječje likovno stvaralaštvo

Jurčević, Lorena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:077753>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Lorena Jurčević

**DJELA PAULA KLEEA KAO POTICAJ ZA DJEČJE
LIKOVNO STVARALAŠTVO**

Završni rad

Čakovec, srpanj, 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Ime i prezime pristupnika: Lorena Jurčević

**NASLOV RADA: Djela Paula Kleea kao poticaj za dječje likovno
stvaralaštvo**

MENTOR: red. prof. mr. art. Ljubomir Levačić

SUMENTOR: Andrija Večenaj, predavač

Čakovec, srpanj, 2024.

Sadržaj

Predgovor	1
1. Sažetak	2
2. Summary	3
3. Uvod.....	4
4. Paul Klee	5
4.1. Klee i djeca.....	6
4.2. Djela Paula Kleea	7
5. Likovna umjetnost.....	13
5.1. Likovni odgoj i obrazovanje	13
5.2. Likovna umjetnost u procesu likovnoga odgoja i obrazovanja.....	14
5.3. Stjecanje likovne kulture u odgojno-obrazovnim procesima.....	14
5.4. Ciljevi likovne kulture.....	15
5.5. Realizacija likovne kulture u vrtićima	15
6. Umjetničko djelo	17
6.1. Dijete i umjetničko djelo	17
6.2. Analiza umjetničkoga djela.....	18
6.3. Važnost komunikacije s djelima likovnih umjetnosti	19
6.4. Dječji i umjetnikov likovni izraz.....	19
7. Poticanje dječjega stvaralaštva.....	21
8. Odgojitelj.....	23
8.1. Uloga odgojitelja	23
9. Likovne tehnike.....	24
9.1. Korištene tehnike.....	24
10. Djela Paula Kleea kao poticaj za dječje likovno stvaralaštvo	26
10.1. Mlađa dobna skupina	26
10.2. Srednja dobna skupina	29
10.3. Starija dobna skupina	38
11. Zaključak.....	47
12. Literatura	48
13. Popis slika	49
14. Prilozi	49
Izjava o izvornosti završnog rada.....	50

Predgovor

Veliku zahvalnost dugujem mentoru prof. mr. art. Ljubomiru Levačiću i sumentoru Andriji Večenaju koji su mi pomogli i vodili me kroz proces nastajanja završnog rada. Zahvaljujem se svim profesorima Učiteljskog fakulteta u Zagrebu koji su mi predavali tokom studija te doprinijeli mom obrazovanju. Isto tako, željela bih se zahvaliti svojim kolegicama i obitelji koji su me podržavali kroz razdoblje studiranja.

1. Sažetak

Ljudi od davnih vremena imaju potrebu za likovnim izražavanjem. Dokaz su tome mnogobrojna djela nastala još od doba paleolitika pa sve do danas. Ista potreba za stvaranjem i izražavanjem prisutna je kod djece od najranije dobi. Na likovno se stvaralaštvo djecu može potaknuti različitim motivima i pojavama iz njihova okruženja. Likovni odgoj ima veliku ulogu u dječjem razvoju. Zbog toga treba omogućiti djeci poticaje kako bi se mogla likovno izraziti. Važan je, a nedovoljno zastupljen poticaj u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, likovno djelo. Odgojitelj ima zadatak upoznati djecu s umjetničkim djelom, a to je nemoguće bez kvalitetne pripreme odgojitelja. Za svoj rad odabrala sam djela švicarskoga umjetnika Paula Kleea kao poticaj za dječje likovno stvaralaštvo. On se smatra jednim od značajnijih umjetnika prošloga stoljeća. Svojim radom istaknuo se kao preteča nadrealizma i ostavio je veliki trag u umjetnosti. Klee je bio snažno povezan s dječjim likovnim djelima u kojima je nalazio dio inspiracije. Njegova igra linijom, oblicima i bojom djeluje poput one dječje. Predstavila sam i ukratko analizirala neka Kleeova djela iz različitih razdoblja, stilova i tehnika koja najbolje prikazuju njegovu kreativnost i raznovrsnost njegova stvaralaštva. Za provođenje aktivnosti u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja odabrala sam pet različitih djela koja će služiti kao inspiracija u kreativnome procesu. Osmišljene aktivnosti provedene su u trima različitim dobnim skupinama: mlađoj, srednjoj i starijoj. Aktivnosti su provedene crtačkim i slikarskim tehnikama: flomasterom, akvarelom, temperom i kolažem. Nastali dječji radovi dokazali su dobrobit i svrhovitost korištenja umjetničkoga djela u radu s predškolskom djecom. Odabrani radovi prikazani su i ukratko analizirani.

Ključne riječi: likovno stvaralaštvo, umjetničko djelo, Paul Klee, likovna umjetnost

2. Summary

People have had a need for artistic creation since ancient times. Evidence of this can be seen in numerous works created from the Paleolithic era to the present day. The same need for creation and expression is present in children from a very young age. Children can be inspired to engage in artistic creation by various motives and phenomena from their environment. Art education plays a significant role in children's development. Therefore, it is important to provide children with incentives to express themselves artistically. An important yet underrepresented stimulus in early childhood education institutions is artistic work. Educators have the task of introducing children to artistic works, which is impossible without proper preparation. In this work, I have chosen works of a Swiss artist Paul Klee as inspiration for children's artistic creation. He is considered one of the significant artists of the last century, known for his contributions to surrealism and leaving a lasting impact on art. Klee has a strong connection to children's artistic works, which serve as part of his inspiration. His play with lines, shapes, and colors resembles that of a child's. I have presented and briefly analyzed some of his works from different periods, styles, and techniques that best showcase Klee's creativity and diversity. For conducting activities in early childhood education institutions, I have selected five different works to serve as inspiration in the creative process. The planned activities were carried out in three different age groups: younger, middle, and older. The activities were done using drawing and painting techniques such as markers, watercolors, tempera, and collage. The resulting children's artworks have proven the benefits of using artistic works in working with preschool children. The selected works have been presented and briefly analyzed.

Key words: artistic creation, artwork, Paul Klee, art

3. Uvod

Od davnih vremena ljudi su imali potrebu stvaralački se likovno izražavati. Na likovno izražavanje ljude su poticali brojni motivi oko njih i njihovo okruženje (Šarančić, 2014). Prve dokaze pronalazimo iz doba paleolitika na zidovima mnogih spilja koje su ukrasili primitivni ljudi. Moguće je da su radovi koji su krasili spilje u Lascauxu ili Altamiri nastali kao ukras ili su nadahnuti magično-religioznim motivima. Teško je odrediti namjeru ovih djela, ali zasigurno je postojala želja za stvaralaštvom (Davies, Denny, Hofrichter, Jacobs, Roberts, Simon, 2013). Isto tako, čovjek i danas ima potrebu likovno se izražavati se zbog različitih poticaja.

Djeca od najranije dobi imaju potrebu za stvaralaštvom i pokazuju zanimanje za likovno izražavanje. Kako navodi Belamarić (1986), važno je da djeca imaju pravo na svoj individualni izričaj, stoga je potrebno pružiti im slobodu kako bi se stvaralački izražavala. Kad djeca prate motive i pojave iz vanjskoga ili unutarnjeg svijeta, njihova će interpretacija biti stvaralačka. Glavni je pokretač za stvaralaštvo unutarnji poriv koji se odražava kao dječja radoznalost. Dijete pažljivo promatra oblike i pojave te uz vidljive podatke upoznaje i otkriva njihov smisao i značenje. Na taj način likovno ostvareni sadržaji mogu ojačati sposobnosti opažanja, predočavanja i shvaćanja kod djece, a rezultiraju kvalitetnijim stvaranjem.

Postoje mnogobrojni načini na koje možemo potaknuti djecu na likovno stvaralaštvo. Likovna djela velikih umjetnika dobar su poticaj za dječje likovno stvaralaštvo. Prije svega, umjetnička djela upoznaju nas sa samim umjetnikom, njegovim odnosom prema društvu i vremenu kad je djelo nastalo (Petrač, 2015). Djeca gledaju umjetnička djela na svoj način. Zbog toga je važno poticati odlazak u galerije i muzeje gdje se djeca najčešće susreću s umjetnicima, a njihova znatiželja i potreba za otkrivanjem i istraživanjem obogaćuje njihova spoznajna iskustva (Petrač, 2015). Jednako je važno da dijete spozna umjetničko djelo koje je stvorio čovjek, baš kao što istražuje i otkriva prirodu. S pomoću umjetničkoga djela dijete spoznaje osjećaje, razmišlja i dobiva nove kreativne ideje.

U ovome bih radu željela dokazati kako likovno umjetničko djelo može biti dobar poticaj za dječje likovno stvaralaštvo. S pomoću umjetničkih radova umjetnika Paula Kleea provela sam likovne aktivnosti u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. Nedvojbeno je da poveznica između Paula Kleea i dječje umjetnosti postoji, a svojim radom potaknula bih korištenje umjetničkih djela kao poticaj za likovnu aktivnost u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja.

4. Paul Klee

Paul Klee švicarski je slikar i grafičar rođen 18. prosinca 1879. godine u Münchenbuchsee kraj Berna. Otac mu je bio Nijemac, a majka rodom iz Švicarske. Odrastao je u glazbenoj obitelji, otac mu je bio učitelj glazbenoga, a majka pjevačica. Njegovi glazbeno nadareni roditelji željeli su da se i on bavi glazbom. Svirao je violinu, a nakon studija glazbe upisao je slikarstvo na Akademiji u Münchenu kod F. von Stucka. Tijekom studija upoznao je Lily Stumpf s kojom se vjenčao 1906. godine.

Kleeov jedinstveni likovni stil nastao je pod utjecajem ekspresionizma, kubizma i nadrealizma. U početku je bio grafičar i bavio se pretežito crtanjem, dok se kasnije njegovo stvaralaštvo mijenja. Putovanje u Tunis 1914. godine, promijenilo je njegovo poimanje boje. Apstraktnu upotrebu boje koja podsjeća na Matissea i Kandinskog kombinirao je unutar kubističke mreže. To su neki od načina na koji njegove slike odzvanjaju izravnošću i naivnošću dječje umjetnosti. Dodatan šarm i naivnost Kleeovoj umjetnosti daju mali omjeri i dječja „crtačka vještina” koje koristi za slike, ali i za grafike.

Suradio je s njemačkom ekspresionističkom skupinom *Der Blaue Reiter (Plavi jahač)*. To je bio jedan od najvažnijih umjetničkih programa 20. stoljeća, a njegovi su predstavnici zagovarali novu umjetnost koja odbacuje materijalizam prošloga stoljeća. Slikari toga kruga predstavljali su njemački ekspresionizam i suprotstavljali se realističnijemu smjeru prisutnomu u Berlinu i Dresdenu. Ključna figura spomenute skupine bio je ruski umjetnik Vasilij Kandinski, Kleeov prijatelj i kolega, koji je zajedno s Kleeom predavao u Bauhausu. Skupina je objavila *Der Blaue Reiter Almanac (Godišnjak Plavoga jahača)* koji je sadržavao radove članova, ali i dječje radove.

Između 1921. i 1931. godine Klee je predavao na visokoj školi za arhitekturu i oblikovanje Bauhaus u Weimaru i Dessauu. Umjetnička i dizajnerska škola Bauhaus nastala je spajanjem dviju vajmarskih škola s ciljem da spoji lijepu i primijenjenu umjetnost (Davies i suradnici, 2013). Cilj ove organizacije bio je pomladiti umjetnost na način da se ona spoji s obrtom. Godine koje Klee provodi u Bauhausu smatraju se jednim od najplodnijih za njegov rad. U mnogim djelima iz toga razdoblja Klee stavlja naglasak na vrste linija, tonove, boje i kompozicije te im pridaje veliku pozornost (Shoemaker).

Od 1931. godine Klee je radio na Akademiji u Düsseldorfu, ali zbog pritiska nacista ubrzo napušta to radno mjesto i odlazi u Bern. Kasnije mu je dijagnosticirana sklerodermija i umire 29. lipnja 1940. u Švicarskoj (Francisco, preuzeto 19. 03. 2024.)

4.1. Klee i djeca

Paul Klee smatra se jednim od najutjecajnijih umjetnika 20. stoljeća. Njegovo poimanje ekspresionizma i drugih umjetničkih pokreta proizlazi iz njegovih mnogobrojnih putovanja. Nedvojbeno, najutjecajnije putovanje bilo je dvotjedno putovanje u Tunis, što se vidi i iz njegovih dnevnčkih zapisa: „*Boja me je obuzela... To je značenje ovog sretnog trenutka: boja i ja smo jedno. Ja sam slikar.*” Osim apstraktnoga korištenja boja poput Matissea i Kandinskoga Kleeove radove često karakteriziraju mali omjeri i dječja „crtačka vještina”. Dječje radove upotrebljava kao inspiraciju. Dječjim radovima bavila se i prije spomenuta likovna skupina *Der Blau Reiter* čiji je Klee bio član. Skupina je objavila *Der Blaue Reiter Almanac (Godišnjak Plavoga jahača)* koji je sadržavao radove članova, ali i dječje radove. Iako je Klee bio minimalno povezan s *Der Blaue Reiter*, njegova veza sa skupinom izuzetno je važna jer je njegova umjetnost bila najcjelovitija mješavina svih izvora navedenih u *Almanahu*, posebno dječje umjetnosti, plemske umjetnosti i glazbe (Davies i suradnici, 2013).

Marsh (1957) navodi kako glavna poveznica između djela Paula Kleea i dječje umjetnosti leži u uključenosti u kreativni proces. Dječja umjetnost jedinstvena je i ostvarena po prvi put. Ona je proces koji napreduje od jednostavnih do složenijih oblika kako se dijete razvija. S druge strane, Klee je zreo umjetnik koji nakon godina istraživanja pronalazi svoj umjetnički rukopis. Zreli umjetnik može se koristiti fazama vizualne složenosti i razraditi ih na načine koji rezultiraju složenim i nikad prije zamišljenim djelom. Tako nastaju nove, originalne i apstraktne forme koje podsjećaju na dječju umjetnost, ali u intelektualnome smislu one nisu jednake. Umjetnici toga doba tražili su nove načine viđenja i prikazivanja svijeta. Klee se ističe jer na uzbudljiv i zanimljiv način stvara nešto novo. On se u potpunosti ne priklanja ni nadrealistima ni futuristima koji pokušavaju reorganizirati svijet prirode, već se u njegovim radovima ostvaruje sinteza umjetnosti i prirode unutar čovjeka.

Djeca spontano prikazuju objekte počevši od jednostavnih pa do složenih načina. To rade na vizualan način do određene točke kad im se ne nametne „točan” izgled predmeta. Kriterij i metoda za prikazivanje predmeta postaje vanjska logika, a ne unutarnja sigurnost. No, odrastanjem se unutarnja sigurnost koju posjeduju djeca prigodom likovnoga stvaralaštva gubi. Klee želi vratiti upravo tu unutarnju sigurnost i cijeli život posvećuje tomu. Zbog toga se okreće umjetnosti djece, u potrazi za potpuno jasnim i dosljednim jezikom u vizualnome i slikovnom smislu (Marsh, 1957).

U svojemu članku Marsh (1957) ističe riječi koje je Klee zapisao u svojemu dnevniku da želi biti poput novorođenoga djeteta. Na predavanju u Bauhausu svojim studentima govori kako se nijedan umjetnik ne treba oslanjati na gotove forme. Nastavlja kako se rad ne može prekinuti na pola procesa, nego se treba početi od početka kako bi se kreativni proces mogao odvijati bez prekida. Marsh (1957) se poziva na Arnheima koji navodi kako prve dječje škrabotine nisu reprezentacija, točan prikaz, već one uključuju uzbudljivo iskustvo stvaranja nečega vidljivoga što prije nije uočeno. U tim prvim neposrednim otkrićima do kojih Klee dolazi kao dijete, crtajući vene na mramornome stolu, ističe se važnost linije. Ona predstavlja prvu volju za oblikovanjem i „najprirodnija” je tehnika za stvaranje slike rukom. No, postoji razlika između dječjih i Kleeovih linija. Njegove su linije poput pisanja, on ih može čitati i imenovati. Još jedna ključna razlika u odnosu na Kleeov crtež jest nenamjerni humor dječjega crteža.

Djeca uživaju u procesu stvaralaštva i pokretu koji dovodi do forme vrlo slične umjetnikovu mnogo intelektualnijemu načinu stvaranja. Odrasli umjetnik može raditi i posuđivati od bilo koje vizualne faze. Može posuđivati od djeteta, realista, nadrealista ili bilo koje tehnike u svijetu povijesti umjetnosti. To je njegov izbor i nužnost kako bi mogao reorganizirati prirodu prema djelu koje želi stvoriti. Djeca za razliku od toga oblikuju svoju sliku sasvim prirodno, upijajući iz svijeta oko sebe ili svoje mašte. Baš je ovu unutarnju sigurnost Klee želio postići, a to je postigao upotrebljavajući linije. Najuspješniji u tom području bili su njegovi linijski crteži. Zadržavajući dvodimenzionalnu površinu i izbjegavajući složene prostorne odnose, što se razvija nešto kasnije kod djece, Klee postiže željenu apstrakciju u svojim slikama uz upotrebu boja. Ono najvažnije što je zajedničko Kleeu i djeci potpuna je iskrenost i čudo gledanja neometanim okom (Marsh, 1957).

4.2. Djela Paula Kleea

Klee je umjetnik bogatoga opusa koji je autor brojnih različitih djela. Kao jedan od najistaknutijih umjetnika 20. stoljeća nije strogo pripadao ni jednom umjetničkom pokretu, ali je anticipirao neke od glavnih umjetničkih tendencija svojega vremena. Stvorio je oko 9000 slika, crteža i akvarela u različitim stilovima. U početku se bavio grafikom, dok nakon putovanja u Tunis mijenja svoj stil i uvodi mnoštvo boja. Glazba je imala veliku ulogu u njegovu životu pa je prisutna i u njegovim djelima. Privlačila ga je i književnost pa je njegova umjetnost prožeta poetskim i mitskim aluzijama, a naslovi njegovih djela upućuju na dodatnu povezanost s drugim umjetnostima. Danas se njegova djela nalaze u galerijama diljem svijeta.

Predstavit ću i ukratko analizirati neka Kleeova djela različitih iz razdoblja, različitih stilova i tehnika koje najbolje prikazuju Kleeovu kreativnost i raznovrsnost. Za provođenje aktivnosti u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja odabrala sam navedena djela ovoga velikog umjetnika koja će djecu potaknuti na likovno stvaralaštvo. Aktivnosti će se razlikovati, baš kao i odabrane slike i grafike.

1. *Burdened Children (Opterećena djeca)*, 1930. grafit, pastela i tuš na papiru, 65 × 45.8 cm

Slika 1. *Burdened Children (Opterećena djeca)*

Djelo *Burdened Children (Opterećena djeca)* (Slika 1.) nastalo je 1930. godine tehnikom grafit, pastela i tuš na papiru u dimenzijama 65 x 45.8 cm. Ovo djelo pokazuje veliku maštovitost i tehničku svestranost umjetnika. Ako djelo pogledamo detaljnije, možemo uočiti kako se sastoji od povezanih neprekidnih linija. Ovaj zanimljiv i slobodan proces Klee je ostvario tako što je „prošetao liniju” po papiru. Skup neprekidnih linija tvori prikaz djece

kojemu su dodani ljudski atributi poput točkica za oči i crtica za noge (www.tate.org preuzeto 10. 04. 2024.)

2. *May Picture*, 1925. ulje na kartonu, 42.2 × 49.5 cm

Slika 2. *May Picture* (Slika svibnja)

Djelo *May Picture* (Slika svibnja) (Slika 2.) iz 1925. godine rađeno je tehnikom ulje na kartonu dimenzija 42.2 x 49.5 cm. Ova slika je iz Kleeove serije *Čarobni kvadrat* (*Magic Square*) koja je proizašla iz njegova važnog putovanja u Tunis 1914. godine. To putovanje promijenilo je njegov način rada te se od tada prepušta bojama i apstrakciji razdijelivši krajolik na kvadrate koji se protežu do rubova slike. Obojani kvadrati se mogu promatrati kao kamenčići neobičnog oblika sastavljeni u mozaik. Također, djelo otkriva Kleeovu preokupaciju teorijom boja, koja je uvelike utjecala na njegovo podučavanje na Bauhausu (www.metmuseum.org preuzeto 10. 04. 2024.)

3. *Three Houses*, 1922., akvarel, 24.4 × 34.3 cm

Slika 3. *Three Houses (Tri kuće)*

Three Houses (Tri kuće) (Slika 3.) iz 1922. godine slika je nastala tehnikom akvarela, dimenzija 24.4 x 34.4. Paul Klee ovaj je akvarel odlučio raditi s „parovima lažnih boja”, tj. parovima sekundarnih boja; zelenom i narančastom, narančastom i ljubičastom te ljubičastom i zelenom. Zanimljivo je da, kad se spomenuti parovi boja pomiješaju u jednakim dijelovima, oni se pretvaraju u plavkasto sivu boju čiji tonovi dominiraju cijelim djelom. Iz naslova se očituje glavni motiv djela – tri kuće. Svaka kuća je različita i u posebnim plavkasto sivim tonovima. Glavni motivi slike podijeljeni su na pravokutne i trokutaste oblike koji su obojani jednim tonom. Među oblicima ističe se jedan krug koji se nalazi u gornjem lijevom kutu i predstavlja sunce ili mjesec (www.metmuseum.org preuzeto 10. 04. 2024.)

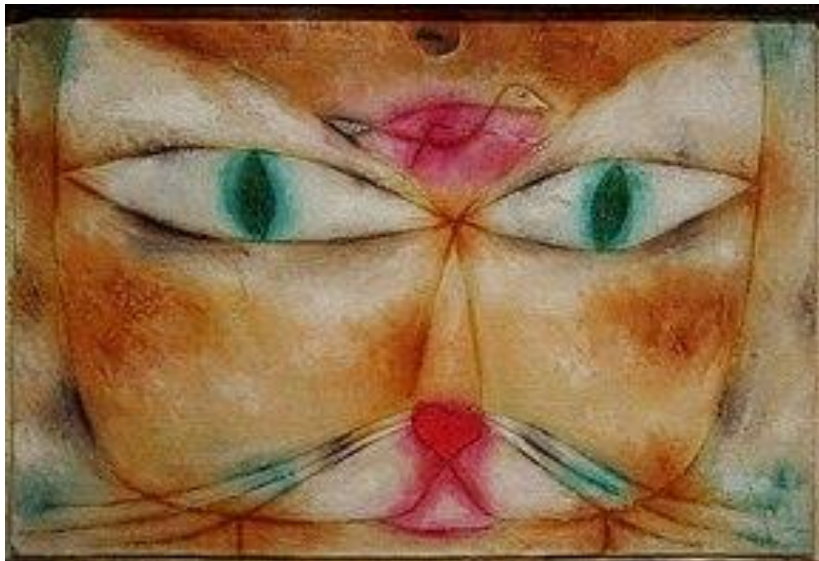
4. *Colorful Architecture*, 1917., gvaš na papiru postavljenom na karton, 26 × 20 cm

Slika 4. *Colorful Architecture* (Šarena arhitektura)

Djelo *Colorful Architecture* (Šarena arhitektura) (Slika 4.) nastalo je 1917. godine tehnikom gvaš na papiru postavljenom na karton, a dimenzije su djela 26 x 20 cm. To je bio period Prvoga svjetskog rata kad je Klee koristio svaki trenutak da pobjegne od svojih činovničkih dužnosti. Klee bi tada uzeo kutiju vodenih boja i slikao vani u prirodi. Kao što govori i sam naslov, djelo prikazuje šarenu arhitekturu. Na slici prevladavaju kvadratni oblici koji ispunjavaju sliku. Ovdje se ističu zeleni mjesec i njegov ljubičasti polumjesec koji su jedini zakrivljeni oblici unutar strogo kvadratne kompozicije koju čine pravokutnici, trokuti i kvadrati. Kvadratni oblici tvore krovove i fasade kuća koje su glavni motiv ovoga djela (www.metmuseum.org preuzeto 10. 04. 2024.).

5. *Cat and Bird*, 1928., ulje na platnu, 38.1 x 53.2 cm

Slika 5. *Cat and Bird* (*Mačka i ptica*)

Cat and Bird (*Mačka i ptica*) (Slika 5.) djelo je nastalo 1928. godine tehnikom ulje na platnu, dimenzija 38.1 x 53.2 cm. Već iz naslova djela uočavamo da slika prikazuje mačku i pticu. Velika glava mačke središnji je motiv djela, dok je ptica manja i nalazi se ispred mačje glave. Može se protumačiti da ptica leti ispred mačjega čela, ali i da je unutar čela, točnije u mačjim mislima. Naglašavajući veliku mačju glavu, umjetnik se fokusira na misli, fantaziju i glad uma. Upravo je to jedan od glavnih Kleeovih ciljeva, *učiniti tajne vizije vidljivima*. Baš poput spomenutoga djela *Burdened Children* čini se da je mačka načinjena od neprekidnih linija. U ovome djelu do velikog izražaja dolaze linije i oblici, ali i kontrast narančaste i plave boje. Mačka je oprezna i pomalo strašna, ali djeluje mirno zbog umjetnikove palete boja. Stilizirana ptica također je načinjena od neprekidne linije i obojena u ružičastu boju, kao i mačkin nos. Dječji crteži inspiracija su i za ovo djelo upravo zbog upotrebe jednostavnih linija i oblika; ovala za mačje oči i zjenice, trokuta za uši i nos u obliku srca, simbola ljubavi koji djeca rado vole crtati (www.moma.org preuzeto 10. 04. 2024.).

5. Likovna umjetnost

Likovna je umjetnost grana umjetnosti u kojoj se upotrebljavaju likovni znakovi da bi se izrazile ideje i emocije. Ona je aktivnost kojoj je cilj estetski vrijedne poruke u ostvarenim likovnim djelima prenijeti na druge. Prisutna je u svim društvima, a sastoji se od različitih likovnih područja: crtanja, slikanja, grafika, kiparstva, dizajna, vizualne komunikacije, arhitekture, urbanizma i hortikulture. Likovna kultura stječe se usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Tako se specifične likovne umjetnosti priznaju kao osnova likovnog odgoja.

Likovna aktivnost oblik je estetskoga komuniciranja među ljudima i ima svoju autonomiju. Prisutna je još od doba najranijih ljudskih zajednica, a njezin je cilj obogatiti i ljude duhovnim i humanim vrijednostima (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

5.1. Likovni odgoj i obrazovanje

Potrebu za likovnim izražavanjem ljudi imaju od davnih vremena. Uz tu potrebu za likovnost javlja se i organizirano likovno obrazovanje koje pronalazimo već u starom Egiptu i antičkoj Grčkoj. Veliki filozofi također su isticali važnost likovnosti. Aristotel je tvrdio kako mladi trebaju razvijati smisao za lijepo i estetičke kriterije. Baš kao i Platon estetičko obrazovanje smatrali su obrazovanjem koje omogućuje čovjeku uživati u lijepome i spoznati lijepo u prirodi i umjetnosti. Aristotelova teorija o umjetnosti igrala je značajnu ulogu u razvoju likovnih, estetskih i pedagoških teorija. U srednjem vijeku najvažnije stvaralaštvo bilo je kiparstvo. Isto tako, likovni odgoj i obrazovanje toga doba bili su podređeni kršćanskomu idealu. Srednjovjekovna umjetnost bila je u funkciji duhovnih vrлина i vjerovalo se u teoriju o mističnome nastajanju umjetničkih djela. U doba renesanse i baroka fokus je na ovozemaljskome, a likovni odgoj prelazi na odgoj privilegiranih klasa, dok u 16. stoljeću nastaju prve škole za sustavnu likovnu obuku. Kroz povijest likovna se obuka sve više približavala narodu i postajala dostupnijom. Mišljenja o važnosti likovnog odgoja kao neizostavnomu i integriranomu dijelu općega odgoja i obrazovanja konačno postaju priznata uvođenjem predmeta „risanje” u prvoj polovici 19. stoljeća. Veliku važnost crtanju pridaje i Maria Montessori, a naglasak stavlja na razvoj senzorne osjetljivosti, na sposobnost promatranja i estetički oblikovanu okolinu (Grgurić, Jabukin, 1995).

5.2. Likovna umjetnost u procesu likovnog odgoja i obrazovanja

Likovna djela složena su te ukazuju na potrebu njihova uvažavanja u procesu stjecanja likovne kulture. Uvažavanje svih razina omogućuje potpunije doživljavanje umjetničkoga djela i na kraju donošenje osobnoga stava i mišljenja. Jednako tako se djeca uvode u proces stvaranja likovne strukture, dok djelomično pokušavaju uz pomoć umjetničkih djela uočiti stvaralačke razlike i razlike postignuća. Na taj se način djeca uvode i u stvaralački proces koji kultivira opći djetetov potencijal. Za predškolsku djecu to je tek početak, samo prva, uvodna faza koja ima važnu ulogu kako bi se daljnji razvoj odvijao što dosljednije i pravilnije. Djecu se likovnim izražavanjem potiče na individualnost, samostalnost, samosvijest pri rješavanju problemskih zadataka i razvijaju se mnoge druge kompetencije. Likovnom kulturom potiče se autonomija djeteta, njegovo pravo na osobno izražavanje i osobni stav. Kod likovnog izražavanja djeca imaju slobodu izbora sadržaja i likovno-tehničkih sredstava. Isto tako, likovni rad prati i sloboda u vrednovanju postignuća. Upravo ta sloboda ima određen stupanj tolerancije i jako je važna jer tek slobodni individuum može uspostaviti međuljudske odnose (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

5.3. Stjecanje likovne kulture u odgojno-obrazovnim procesima

Odgojno-obrazovni rad vrlo je složen proces koji ovisi o raznovrsnim elementima. Usporedno se odvijaju intelektualni, emocionalni, tjelesni, socijalni i estetski razvoj. Kod male djece integrirano djelovanje svih aspekata odgoja ima važnu ulogu za cjeloviti dječji razvoj. Odgojno-obrazovni rad na području likovne kulture vrlo je važan za predškolsku djecu. Djeca se ne razvijaju samo u estetskome smislu, već je pristan mnogostrani razvoj djeteta. Pojmove i zakonitosti ovoga procesa utvrđuje metodika likovne kulture kojom se ukazuje na likovno-stručnu, odgojnu i terapeutsko-meditativnu ulogu likovnih aktivnosti (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

Kako navode Herceg, Rončević i Karlavaris (2010), općeobrazovne institucije nude djeci predškolske dobi likovnu kulturu kao dio općega odgoja i obrazovanja. Njihov je cilj upoznati djecu s likovnom umjetnošću, kultivirati njihov odnos prema likovnim vrijednostima i razvijati likovnu kreativnost uzimajući u obzir djetetovu dob i mogućnosti. Također, uz razvoj djeteta i njegovih sposobnosti likovna kultura upoznaje djecu s osnovama rada i proizvodnje.

5.4. Ciljevi likovne kulture

Svaki sadržaj i aktivnost u procesu odgoja ima svoj cilj koji se ostvaruje s djecom određene dobi. U likovnoj kulturi metodičari razlikuju materijalne i odgojne ciljeve. Materijalni ciljevi definiraju se kao uži stručni ciljevi, a njima se ostvaruju određena likovno-stručna znanja, dok se likovnom kulturom ostvaruju likovno-odgojni ciljevi. Ciljevi se dijele u tri skupine. Prva skupina stručno-likovnih ciljeva definira se kao stjecanje likovnih znanja i sposobnosti. Zatim drugoj skupini pripadaju odgojni ciljevi koji podrazumijevaju razvoj osobnosti, socijalne komunikacije i kvalitete proizvodnje i života. Treća skupina su terapijski ciljevi koji čine prevenciju, prepoznavanje i korekcija negativnih psihičkih pojava tijekom psihičkoga razvoja djece (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

5.5. Realizacija likovne kulture u vrtićima

Likovna tradicija dječjega vrtića i određene sredine jako je važna jer bez nje nema mogućnosti posjećivanja galerija, kupnje knjiga ili likovnih djela, praćenja likovnih događanja te sudjelovanja na likovnim izložbama i slično. Uz povoljnu kulturnu i komunikacijsku klimu potiče se likovna senzibilnost kod djece, a samo uz dobre likovne materijale, pogodan prostor za rad, svjetlo, vodu, sredstva i pomagala, stručnog odgojitelja i slično moguće je kvalitetno stimuliranje likovnoga razvoja djece. Zbog toga se likovna tradicija i dnevna kulturna klima navode kao uvjeti za napredovanje djece. Uvjeti za realizaciju likovne kulture u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja mogu se promatrati u makro i mikrokontekstu. Makrokontekst se odnosi na profesionalnu politiku dječjega vrtića, dok mikrokontekst proučava razinu rada u odgojno-obrazovnim skupinama.

Materijalni uvjeti rada u vrtiću određeni su Standardom po kojemu se objekti grade i opremaju. Zgrada ustanove ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja treba osigurati pedagoško-estetsku poticajnu sredinu te zadovoljiti higijensko-tehničke potrebe te ekološka i estetska mjerila. Soba dnevnoga boravka najvažnija je prostorija u kojoj djeca provode najviše vremena. Oprema dnevnoga boravka mora biti dobro osmišljena jer omogućuje realizaciju odgojno-obrazovnoga rada s djecom, blagovanje, odmor i spavanje. Važno je osmisliti prostor i osigurati opremu kako bi se djeca mogla baviti različitim aktivnostima koje su ključne za njihov razvoj, poput čitanja slikovnica, glazbenih i likovnih aktivnosti, istraživačkih aktivnosti, raznih igara i slično. Postoji još mnogo uvjeta koji se moraju poštivati kod opremanja, no za realizaciju likovne kulture u vrtićima oni se mogu svesti na dva osnovna uvjeta: duhovne uvjete,

likovnu tradiciju, zanimanje za likovne vrijednosti pojedine sredine i želju te sredine za poticanje kreativnosti i napretka te nužne materijalne uvjete za likovnu aktivnost (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

6. Umjetničko djelo

Umjetnička su djela jedinstvena. Ona su različite kvalitete i ovise o stupnju umjetnikove kreativnosti. Svaki umjetnik u umjetničko djelo unosi svoju individualnu osjetljivost izborom motiva i oblikovanjem. Gotovo svaki umjetnik ima namjeru da se slika promatraču svidi ili da ga potakne na razmišljanje. Zbog toga umjetnik pažljivo bira motive i likovne elemente koji pozitivno djeluju na likovnu osjetljivost promatrača. Tako poznavatelji likovne umjetnosti s lakoćom mogu prepoznati individualna obilježja i temu umjetnine. Umjetnička djela dostupna su svim ljudima, ali ne doživljavaju ih svi jednako. Samo likovno senzibilan čovjek, onaj koji ima visok stupanj likovne kulture i likovno iskustvo, može istinski doživjeti te umjetničke vrijednosti, a uz to sebe estetski i duhovno obogatiti (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

6.1. Djete i umjetničko djelo

Djeca vole otkrivati i istraživati svijet. Kako istražuju i otkrivaju prirodu i biljke, tako otkrivaju i ono što se nalazi na papiru, platnu i u prostoru. Umjetničko djelo djeca interpretiraju na svoj način i prema stupnju intelektualnoga razvoja. Stoga je važno dijete upoznati s umjetničkim djelima, a to se najbolje postiže posjetom muzejima i galerijama. Kao što dijete boravi u prirodi i otkriva stvoreni svijet, jednako je važno da spozna ono što je stvorio čovjek. Promatrajući likovno umjetničko djelo, ono otkriva svoje unutarnje stavove, a isto tako može prepoznati svoje misli, osjećaje i ideje. Zbog toga je neophodno djecu metodički osmišljeno voditi u muzeje i galerije kako bi ostvarila kontakt s umjetničkim djelom (Petrač, 2015).

Suradnja vrtića i muzeja ili galerija često se odvija preko muzejskoga pedagoga koji dočekuje odgojitelja i djecu te ih provodi metodički osmišljenim muzejskim postavom primjerenim dobi djece. Također, muzejski pedagog upoznaje djecu s muzejom, postavima i poviješću muzeja, a često se u dogovoru s vrtićem ili školom organiziraju likovne radionice za djecu. Nastavu u muzeju ili galeriji može metodički osmisliti i odraditi odgojitelj. No, važno je prije posjeta muzeju ili galeriji pripremiti se na način da sam odgojitelj posjeti izložbu, muzejski ili galerijski postav te izabere i metodički osmisli način na koji će djecu provesti kroz prostore muzeja ili galerije. Važno je da odabere djela koja će analizirati, ali isto tako ostavi djeci mogućnost da sama odaberu, interpretiraju i likovno se spoznato izraze (Petrač, 2015).

6.2. Analiza umjetničkoga djela

Prvi korak kod promatranja umjetničkih djela jest probuditi znatiželju kod djece. Znatiželja se može postići igrom prije, tijekom ili nakon promatranja djela. Roditelji, odgojitelji i učitelji važni su u djetetovu životu, a svojim zanimanjem i pridavanjem važnosti određenom sadržaju utječu na dječju emotivnost i aktivnost (Petrač, 2015).

Petrač (2015) navodi kako je u likovnoj kulturi jedna od zadaća roditelja, odgojitelja i učitelja naučiti dijete kako gledati umjetničko djelo. Ponavljanjem i uspoređivanjem umjetničkih djela kod djece se stvara posebna navika i duhovno stanje koje pridonosi shvaćanju djela te uživanju u njemu. Djeca usvajaju likovne vrednote razgovorom o umjetničome djelu. Tako razvijaju sposobnost percipiranja i prepoznavanja osnovnih likovnih pojmova kao što su slika, slikar, slikati, crta ili boja, koje mogu prepoznati ili imenovati, a postaju svjesna doživljaja koje u njima budi umjetničko djelo.

Sagledavanje i otkrivanje umjetničkoga djela djeca i odrasli provode promatrajući i analizirajući likovna djela na razini teme, sadržaja, motiva, opisivanjem tematskih sadržaja tj. onoga što djelo prikazuje. Također promatraju i analiziraju umjetničko djelo s aspekta likovnoga jezika tj. analizirajući likovnu formu, u kojoj se i nalazi bit umjetnosti. Likovna forma način je na koji su određeni tematski sadržaji likovno shvaćeni i obrađeni te nas usmjerava prema određenoj epohi, civilizaciji, stilu ili umjetnikovu rukopisu. Djeci se umjetničko djelo najčešće približava analizom na razini tematskoga sadržaja i banalnoga prepričavanja ilustrativnosti umjetničkoga djela, dok se analiza forme te usvajanje likovnoga jezika rijetko upotrebljavaju. Budući da tematsko-sadržajno sagledavanje prevladava u odgojno-obrazovnome procesu, često se likovno djelo ne može u potpunosti razumjeti. Tako apstraktna djela predstavljaju problem kod shvaćanja jer su sadržaji tih djela likovni elementi koji se ne znaju gledati ili ne mogu uočiti (Petrač, 2015).

Kod promatranja umjetničkoga djela s djecom se mnogo razgovara te ih se potiče da sami postavljaju različita pitanja. Također, na taj način vježbaju komunikacijske vještine pomoću razgovora i slušanjem drugih. Odgojitelj ili učitelj ima ulogu poticatelja djece na aktivno sudjelovanje kod promatranja likovnoga djela postavljanjem pitanja, zamišljanjem, uspoređivanjem, razumijevanjem, prepoznavanjem, opisivanjem i slično.

Kad djeca promatraju apstraktna djela, moguća su pitanja čuđenja. Kako ne bi došlo do netočnoga shvaćanja, važno je da kod gledanja likovnog djela ne koristimo samo tematsku analizu, nego uključimo i analize likovne forme. Dijete upozna je predmet promatranjem i

uočavanjem njegovih osnovnih oblikovnih elemenata te ih imenuje. Ako dijete uoči neki likovni element koji ne prepozna i tada postavi pitanje, važno je dati konkretan i točan odgovor. Na taj način dijete je uočilo, prepoznalo i imenovalo ili upoznalo likovni element. Kad djetetu točno imenujemo likovni element, ono će ga prepoznati i na drugim likovnim djelima i na taj način usvojiti likovni sadržaj (Petrač, 2015).

6.3. Važnost komunikacije s djelima likovnih umjetnosti

Djeca od najranije dobi osjećaju i doživljuju estetičke vrijednosti. Zbog toga je važno već u predškolskoj dobi omogućiti djeci neposredan kontakt s umjetničkim djelima. U predškolskoj se dobi treba osigurati podloga za buduće likovno-estetske doživljaje te razvoj senzibilnosti za likovnu umjetnost, a to se može postići pomoću kvalitetnih slikovnica i ilustracija za djecu, originalima i reprodukcijama slikarskih, grafičkih, kiparskih i arhitektonskih djela, likovno oblikovanim predmetima koji se koriste svakodnevno, modom i slično. Upoznavanje likovnih djela dovodi do oslobađanja sposobnosti i razvijanja sklonosti djece za likovno izražavanje. Umjetnička djela tada postaju sadržaj dječje svijesti i potiču maštu i kreativnost kod likovnoga stvaralaštva. Stoga je ključno birati kvalitetne primjere iz svijeta likovne umjetnosti (Grgurić, Jabukin, 1995).

6.4. Dječji i umjetnikov likovni izraz

Filozofi i sociolozi željeli su usporediti razvoj djeteta i društva. Dječji likovni izraz željeli su usporediti s umjetnošću paleolitika i pronaći zajednička obilježja. No, temeljitije poznavanje tih dvaju fenomena dovodi do negiranja iluzije o njihovoj sličnosti i mogućnosti njihove usporedbe. Grgurić i Jabukin (1995) u svojoj knjizi ističu kako je Mühle istraživao odnos između likovnoga stvaralaštva odraslih te likovnoga izražavanja djece. Zaključio je kako je dijete „naivni impresionist” jer njegovo likovno izražavanje sadrži obilježja impresionizma s karakteristikama naivnosti. Postoje zajedničke karakteristike između dječjega likovnog izražavanja i umjetničkih pokreta kao što su impresionizam, fovizam, kubizam i slični, ali navedeni umjetnički stilovi proizlaze iz posve drukčijih čimbenika. Ova usporedba zanemaruje dječju osobnost te sužava raznolikost i jedinstvenost dječjega likovnog izraza.

Pedagozi isto tako izjednačuju dječje radove s radovima odraslih umjetnika pojedinih stilova, ali se i te usporedbe negiraju. Ne smijemo usporediti dječji likovni rad s rezultatom

odrasloga umjetnika i ne možemo ga tretirati kao svjesnu likovnu redefiniciju stvarnosti. Dječja umjetnost polazi od promatranja, spontana je i emotivna, a djeca usto postupno vizualno-likovno sazrijevaju. Kod razmatranja vizualno-likovnoga odgoja i obrazovanja potrebno je obratiti pozornost na spontanost dječjega likovnog izražaja. On je rezultat dječjih psihičkih mogućnosti te njihova doživljaja okruženja u kojemu se nalaze. Upravo taj doživljaj sredine pokazuje djetetovo shvaćanje svijeta, njegov način doživljavanja i izražavanja što čini osnovu za razumijevanje dječjega likovnog stvaralaštva (Grgurić, Jabukin, 1995).

7. Poticanje dječjega stvaralaštva

Djeca se stvaralački izražavaju kad im je dana sloboda. Kad promatraju i prate neku pojavu vanjskoga ili unutarnjeg svijeta, poistovjećuju se s njom i njihova je interpretacija stvaralačka. Glavni je pokretač toga unutarnja želja koja se manifestira kao radoznalost i zanimanje kod djece. Primjerice, kad djeca pažljivo promatraju neki oblik ili pojavu i potpuno su zaokupljena njime, tada uz vidljive podatke otkrivaju njihov smisao i značaj. Takva usmjerenost djetetove pažnje nadilazi uobičajenu opću percepciju i naziva se stvaralačkom percepcijom. Nakon što se ona dogodi, dijete prelazi na idući korak i može likovno izraziti ono što je opazilo i otkrilo. Kako bi perceptivni sadržaji i otkrića sazreli i dublje se urezali u djetetovu svijest, moraju se konkretizirati i ostvariti medijem izražavanja. Jedan je od medija likovno izražavanje i stvaranje koje podrazumijeva crtanje, slikanje, oblikovanje u glini. Belamarić (1986) navodi kako likovno izraženi i ostvareni sadržaji osnažuju sposobnosti opažanja, predočavanja i shvaćanja djece što opet rezultira snažnim i bogatijim stvaranjem. Na taj se način uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja njihove svijesti i sposobnosti. Postoji nekoliko načina kako u djeci probuditi zanimanje za likovno izražavanje.

Najjednostavniji je poticaj usmjeravanje njihova opažanja na neki oblik ili pojavu kao primjerice drvo, kuću ili slično. Djecu najviše zaokupi i zanima život, funkcija i svojstva oblika, zatim dijelovi oblika, veličine, materijali, boje itd. Kako bismo izbjegli nametanje svojega načina viđenja, dobro je djeci postavljati pitanja kako bi sama što bolje i detaljnije spoznala ono što promatraju. Treba postaviti konkretna pitanja o aspektima oblika ili pojave ako ih djeca sama nisu uočila (boju, dijelove, konstrukcije itd.). Dječje odgovore ne smijemo ispravljati, već ih prihvatiti kakvi jesu. Budući da djeca na svoj poseban način upoznaju pojedini oblik ili pojavu, ona će se originalno izraziti i likovnim medijem. Djeca neće crtati ono što točno vide, nego ono što su upamtila i izdvojila o nekome obliku ili pojavi.

Još je jedan način poticanja dječjega stvaralaštva razgovor o nečemu što su djeca spontano vidjela ili doživjela prije kraćega ili dužeg vremena. Taj poticaj naziva se aktivacija sjećanja i tako se aktivira i učvršćuje sjećanje te čuva bogatstvo doživljavanja i znanja. Dječji doživljaji mogu se obnoviti smislano postavljenim pitanjima čime se djecu potiče na likovno stvaralaštvo. Likovni radovi nastali usmjerenim promatranjem imaju više pojedinačnih podataka, dok kod likovnih radova rađenih prema sjećanju djeca više unose značenje i odnose među oblicima i izražavaju cjeloviti događaj.

Mašta i ilustracija također su načini za poticanje dječjega stvaralaštva, a javljaju se najčešće kao stvaranje novih varijanti i slika na temelju nečega poznatog. Najbolji primjer tog načina stvaralaštva jest ilustracija poznatih priča i pjesama, zamišljenih događaja, događaja iz prošlosti ili onih koji će se tek dogoditi. Kako navodi Belamarić (1986), bogatstvo i originalnost dječje mašte uvjetovani su slobodnim, spontanom i osmišljenim vođenjem u likovnome izražavanju djetetova života i svega što ga okružuje.

Druga razina likovnoga stvaralaštva zamišljanje je tj. sposobnost djece da različite predodžbe i pojmove koji su nevidljivi transportiraju u likovni izraz, u crteže, slike ili trodimenzionalne oblike. Ovakve stvaralačke sposobnosti možemo poticati samo ako su djeca navikla na slobodno i neometano likovno izražavanje. Takva djeca gotovo za svaku pojavu, pojam, osjećaj, glazbu, riječ koju ne znaju mogu prikazati likovno.

Likovno stvaralaštvo može se poticati igrama s likovnim materijalima i sredstvima poput olovke, gline i boje. Djeca tada imaju osjećaj slobode, a uz to upoznaju i ispituju svojstva i mogućnosti pojedinoga likovnog sredstva. Navedenim oblicima stvaralaštva potičemo djecu na izražavanje danih i određenih sadržaja, dok ona slobodno biraju način kako će se izraziti, a kod ovih igara djeca slobodno iskazuju što žele i kako žele (Belamarić, 1986).

Još je jedan način poticanja likovnoga stvaralaštva potvrđivanje. Ono služi kao orijentacija i potvrda djetetu da je na dobrome putu, da je sposobno, da može i zna. Potvrđivanje djeci daje osjećaj sigurnosti i slobode. Tada dijete stvarno može pokrenuti svoje potencijale, ideje i vizije (Belamarić, 1986).

8. Odgojitelj

Odgojitelj je stručno osposobljena osoba koja provodi odgojno-obrazovni program rada s djecom predškolske dobi te stručno promišlja odgojno-obrazovni proces u svojoj skupini. On provodi neposredne zadaće odgoja i obrazovanja predškolske djece od navršenih šest mjeseci pa do polaska u osnovnu školu. Također planira i vrednuje odgojno-obrazovni rad u dogovorenim vremenskim periodima. Radi na zadovoljenju svakodnevnih djetetovih potreba, vodi dokumentaciju o djeci i svojem radu te surađuje s roditeljima, stručnim suradnicima te ostalim sudionicima u odgoju i obrazovanju djece. Odgojitelj prikuplja, izrađuje i održava sredstva za rad s djecom i vodi brigu o estetskom i funkcionalnom uređenju prostora za izvođenje različitih aktivnosti pa tako i likovnih aktivnosti. On je iznimno bitan čimbenik uspješnoga likovnog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi (Herceg, Rončavić, Karlavaris, 2010).

Bodulić (1982) u svojoj knjizi navodi kako rad odgojitelja ne smije biti školski, šablonski ili krut jer dijete često svojim spontanim aktivnostima u okviru igre zapravo usmjerava redosljed rada odgojitelja. No, ponekad je potrebna organizacija i vođenje igara odnosno aktivnosti. Igra u likovnome odgoju može biti izražajna, stvaralačka te obrada nove građe.

8.1. Uloga odgojitelja

Odgojitelj treba poticati i preuzeti ulogu „zainteresiranoga odraslog” koji intervenira samo kad je to potrebno. Intervencije su uglavnom predlaganje alternativa djeci, davanje smjernica i sugestija ako je to potrebno. Ova vrsta interakcije usmjerena je prema ciljevima i potrebama djeteta te nema obilježja vrednovanja ni nagrađivanja. Odgojitelj treba biti likovno obrazovan da bolje pomogne kod djetetova likovnoga izraza kako ne bi došlo do sugeriranja, što koči ili blokira izvornost dječjega likovnog stvaralaštva. Kad bira poticaje, odgojitelj treba voditi brigu o psihofizičkom razvoju djece, likovnim tehnikama te likovno-tehničkim sredstvima ovisno o djetetovoj razvojnoj fazi likovnoga izraza (Grgurić, Jabukin, 1995).

9. Likovne tehnike

Jabukin (1990) navodi kako da pojam likovne tehnike čine materijali kojima se oblikuje te način korištenja različitih materijala. One se mogu podijeliti prema području rada na tehnike plošnoga dvodimenzionalnog oblikovanja i tehnike prostorno-plastičnoga oblikovanja. Nadalje, tehnike plošnoga oblikovanja dijelimo na crtačke, slikarske i grafičke tehnike.

Crtačke tehnike dodatno se dijele na suhe i mokre. Suhe tehnike čine: olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka. Razlikujemo mokre crtačke tehnike koje su flomaster i sve tehnike rada tušem poput tuš-pero, tuš-drvce, tuš-trska, tuš-kist i lavirani tuš (Jabukin, 1990).

Slikarske tehnike isto se tako dijele na suhe i mokre. Suhe su tehnike: pastel, kolaž, mozaik, vitraž te tapiserija, dok su mokre: akvarel, gvaš, tempera, ulje i freska. Također, mogu se podijeliti na tehnike kod kojih se boja u prahu tj. pigment veže različitim sredstvima (pastel, tempera, ulje, itd.) te na tehnike gdje se boja nalazi na različitim materijalima koji su njezini nositelji (kolaž, mozaik, vitraž, itd.) (Jabukin, 1990).

Grafičke tehnike posebne su jer omogućuju tehnički postupak otiskivanja i umnožavanja crteža uz pomoć matrice ili klišeja. Radi se o obrađenoj ploči s koje se vrši otiskivanje grafika. Grafički list, odnosno grafika original je s većim brojem istovrsnih otisaka. Oni se numeriraju i obilježavaju, a svaki se može smatrati originalom. Matrice mogu biti načinjene od drveta, linoleuma, metala, kamena i raznih drugih materijala. Tehnike dijelimo prema načinu obrade matrice na tehnike visokoga tiska (drvorez, linorez, kartonski tisak), tehnike dubokoga tiska (bakrorez, suha igla, bakropis) i tehnike plošnoga tiska (litografija, monotipija, sitotisak) (Jabukin, 1990).

9.1. Korištene tehnike

U aktivnostima koje sam provela u Dječjem vrtiću, djeca su upotrebljavala četiri različite tehnike. Radovi su nastali tehnikom flomastera, tempere, akvarela i kolaža.

Flomaster pripada crtačkim tehnikama i može se izražavati linearno i plošno. Proizvodi se u svim bojama i pojedinim nijansama, a boje su izrazito intenzivne i postavljene na bijelu podlogu (papir) djeluju prozračno i vedro. Crte izvučene flomasterom iste su debljine i intenziteta, što znači da flomaster određene debljine ne može proizvesti linije različite debljine i različitih tonskih vrijednosti (Jabukin, 1990). Flomasteri su izrazito praktični i mnogo se

upotrebljavaju u dječjim vrtićima i školama jer su jednostavni za upotrebu i ne mogu se proliti (Bodulić, 1982).

Akvarel dolazi od latinske riječi *aqua*, što znači voda i ukazuje na upotrebu vode u ovoj tehnici. Često se tehnika naziva i vodene boje po bojama koje se koriste u akvarel-tehnici. Vodene boje, koje su u krutom stanju, otapaju se i razrjeđuju vodom te se nanose mekim kistom na grubi hrapavi papir. Akvarelne boje su transparentne i prozračne, a tom prozračnošću i slikanjem boje preko boje dobivaju se nježni, profinjeni tonovi. Postoje dva načina rada s akvarel-bojama: slikanje na suhoj i slikanje na mokroj podlozi.

Jabukin (1990) navodi kako riječ *tempera* dolazi od srednjovjekovne riječi *temperare*, što znači miješati. Radi se o slikarskoj tehnici u kojoj boja nastaje miješanjem boje u prahu (pigment) s otopinom vezivnoga sredstva žumanjka ili bjelanjka jajeta, octa ili slično. Nova je dobivena boja gusta i može se razrijediti vodom, ali kad se na podlozi osuši, postaje neotopiva u vodi. Ovo je stari postupak dobivanja tempere, dok su danas tempere već pripremljene u tubama. Temperama se može slikati na raznim podlogama poput drveta, papira, stakla ili platna. Tempera je neprozirna pokrivna boja odlična za oslikavanje većih površina.

Riječ kolaž dolazi od francuske riječi *collage*, što znači lijepiti. Označava slikarsku tehniku u kojoj se upotrebljavaju materijali različitih kolorističkih i tekstualnih vrijednosti, koji se rezanjem, trganjem i lijepljenjem nanose na papir. Kao materijali upotrebljavaju se raznobojni papiri, izresci iz novina, časopisa, fotografija i slično. Ova likovna tehnika omogućuje igru kombiniranja, variranja i građenja kako bi nastalo jedinstveno umjetničko djelo (Jabukin, 1990).

10. Djela Paula Kleea kao poticaj za dječje likovno stvaralaštvo

Likovne aktivnosti za ostvarenje svojega završnog rada provela sam u Dječjemu vrtiću Varaždin. Provela sam ukupno pet aktivnosti u trima odgojnim skupinama. U svakoj sam skupini djecu upoznala s umjetnikom i predstavila im odabrana djela. Također smo u motivacijskome dijelu proučavali odabrana umjetnikova djela o kojima smo kasnije razgovarali. Motivacija kod svake aktivnosti započela je predstavljanjem samoga umjetnika, no motivacijska priča za svaku aktivnost bila je jedinstvena i prilagođena određenoj skupini. Nakon motivacije bilo je vrijeme za likovno izražavanje te su djeca stvarala svoje likovne radove inspirirane djelima Paula Kleea.

10.1. Mlađa dobna skupina

U mlađoj dobnoj skupini provela sam jednu aktivnost. Poticaj za ovu aktivnost bilo je djelo „*May Picture*” koje se sastoji od kompozicije kvadrata različitih boja. Likovna tehnika upotrebljavana u ovoj aktivnosti bila je tempera tj. otiskivanje tempere na papir uz pomoć spužvica. Za ovu aktivnost pripremila sam spužvice izrezane u obliku kvadrata. Također, pripremila sam različite boje (crvenu, crnu, plavu, žutu, zelenu i ljubičastu) koje bi djeca otisnula na papir, a za svaku boju djeca bi upotrijebila posebne spužvice kako se boje ne bi pomiješale. Djeca su u ovoj aktivnosti umakala spužvice u boje i otiskivala ih na papir kako bi dobila kompoziciju sličnu onoj na prikazanome djelu. Odabrala sam papir manjega formata (A5) kako djeca ne bi izgubila zanimanje i volju pri izradi svojih radova.

U motivacijskome djelu upoznala sam djecu s umjetnikom. Pokazala sam im umjetnikovu fotografiju i ispričala kratku motivacijsku priču. Ispričala sam kako je čovjek na slici umjetnik koji jako voli geometrijske likove. Najdraži mu je oblik kvadrat. Rekla sam kako je umjetnik jako volio boje, no kad je slikao svoj najdraži oblik, nije se mogao odlučiti za najljepšu boju. Zbog toga je naslikao mnogo kvadrata u različitim bojama. Nakon što sam djeci pokazala djelo, postavila im nekoliko pitanja (*Sviđa li vam se ova slika? Zašto vam se sviđa / ne sviđa ova slika? Koje sve boje vidite na slici? Koje su vam najljepše?*)

Kad smo proučili djelo i imenovali boje, slijedio je praktični dio aktivnosti tj. izrada likovnih radova. Zadatak je bio da djeca izrade kompoziciju inspiriranu umjetnikovim djelom. Aktivnost se odvijala u manjim skupinama. Budući da se radi o otiskivanju spužvica u temperu, bilo mi je lakše raditi u manjim skupinama s troje ili četvero djece. Djeci je aktivnost bila jako zanimljiva pa su se okupila i ostala djeca kako bi promatrala kako se to radi. Spužvice su

pažljivo umočili u posudicu s bojom ili su s kistom nanijeli boju na spužvicu i naposljetku je otisnuli na papir. Kad su otisnuli spužvicu, djeca su bila iznenađena i sretna. Jedna je djevojčica rekla: „Ovo je čarolija!“. Sva su djeca bila motivirana i željela su sudjelovati u aktivnosti. Nakon aktivnosti radove smo stavili na sušenje i kratko razgovarali o njima. Cilj ove aktivnosti bio je upoznati djecu s umjetnikom i njegovim djelom, usvojiti nove pojmove i upoznati geometrijski lik kvadrata/pravokutnika, razvijati finu motoriku bojanjem i otiskivanjem spužvice te razvijati pozitivan stav prema umjetnosti te uživanje u stvaralačkome procesu.

Slika 6. Mirta (4)

Djevojčica Mirta (4) na svoj je papir otisnula 12 kvadrata različitih boja. Upotrijebila je sve ponuđene boje. Kod otiskivanja je bila precizna i pazila je da ne ostavlja mnogo praznoga prostora. Boje se ne ponavljaju, ni jedan susjedni kvadrat nije iste boje. Kod pojedinih kvadrata vidimo da su u cijelosti otisnuti, dok neki nisu (kvadrat plave boje). Djevojčica je bila zadovoljna svojim radom i potpisala se u donjem lijevom kutu.

Slika 7. Anea (4)

Djevojčica Anea (4) svoj je papir ispunila u cijelosti. Na papir je otisnula 15 kvadrata iako oni nisu bili prikazani cijeli. Ostavila je jedno prazno bijelo polje u koje je napisala svoje ime. Upotrijebila je sve ponuđene boje, a pojedine kvadrate istih boja smjestila je jedan do drugoga. Kod nekih kvadrata vidimo da ih nije jako pritisnula jer u njima uočavamo prazninu. Radeći na papiru, slučajno je kapnula boju pa je djevojčica bila tužna i htjela je prekriti mrlju crvenom bojom.

Slika 8. Isak (4)

Dječak Isak papir je ispunio s 12 kvadrata. Vidimo da je upotrijebio sve ponuđene boje koje nije smjestio jednu do druge, osim dvaju susjednih ljubičastih polja. Prigodom otiskivanja spužvice u boju pomiješale su se ljubičasta i žuta boja. Na spužvicu s ljubičastom bojom nanio je žutu boju i tako je dobio jedinstven kvadrat ljubičaste i žute boje. Zanimljivo je kako se ljubičasta i žuta boja jednako vide i ne miješaju se. Ljubičasta i žuta čine komplementarne parove boja. Donji dio papira dječak je ostavio praznim jer cijeli otisak spužvice nije stao na taj dio papira.

Slika 9. Gabriel (4)

Dječak Gabriel odlučio je na svoj papir otisnuti samo tri ponuđene boje: crvenu, žutu i plavu. Njegov rad nije precizan kao ostali prikazani radovi, ali izgleda izrazito jedinstveno upravo zbog upotrebe primarnih boja. Slučajan odabir primarnih boja rezultirao je zanimljivim i osebnim djelu. Polja istih boja često postavlja jedna do drugih i nastavlja niz određene boje. Također, otisci se preklapaju i boje se na nekim mjestima miješaju.

10.2. *Srednja dobna skupina*

U srednjoj dobnoj skupini provela sam dvije likovne aktivnosti. Prva aktivnost bila je potaknuta Kleeovim djelom „*Cat and Bird*”. Kao što sam naslov govori, djelo prikazuje mačku i pticu. Velika glava mačke središnji je motiv djela, dok je ptica manja i nalazi se ispred mačje glave. Za ovu aktivnost odabrala sam akvarel kao likovnu tehniku kako bih postigla prozračnost

i transparentnost koja je prisutna na originalu. Djeca su u ovoj aktivnosti slikala mačku i pticu po uzoru na umjetnikovo djelo na papiru A4 formata.

U motivacijskome dijelu upoznala sam djecu s umjetnikom i pokazala sam im njegovu fotografiju. Ispričala sam im kako je Paul Klee poznati slikar koji je jako volio životinje, a posebno jednu koju sigurno kod kuće ima netko od njih. Upitala sam ih zatim znaju li možda koja mu je životinja bila najdraža. Djeca su tada pokušala pogoditi o kojoj se životinji radi i imenovali su sve kućne ljubimce dok jedna djevojčica nije pogodila kako se radi o mački. Zatim sam djeci ispričala kako je Klee jako volio mačke i imao je mnogo mačaka. Umjetnik je čak dopustio da mačke slikaju s njime. Naposljetku sam pokazala djeci umjetničko djelo „*Cat and Bird*” i o njemu smo kratko razgovarali. Postavila sam im pitanja: *Što prikazuje slika? Sviđa li vam se slika? Kako se osjećate kad vidite sliku? Je slika smiješna/strašna/tužna? Zašto mislite da se ptica nalazi na glavi mačke? Kakav odnos imaju mačke i ptice? Volite li i vi mačke?* i slično. Djeca su bila komunikativna i s lakoćom su odgovarala na moja pitanja. Svi su se složili kako im je slika smiješna, dok je jedan dječak rekao da je pomalo strašna. Kad sam im rekla da se slika zove „Mačka i ptica”, bili su zbunjeni jer isprva nisu uočili pticu. Navela sam ih da bolje prouče mačkinu glavu i tad su spazili pticu. Razgovarali smo o odnosu mačaka i ptica. Djevojčica je rekla kako ima mačku kod kuće koja voli loviti ptice. Zaključili smo kako mačke vole jesti ptice.

Nakon razgovora djeca su se okupila oko stola na kojem sam pripremila vodene boje, kistove, vodu i papire. Slikali smo u manjim skupinama po troje ili četvero, dok su se ostala djeca igrala. Kad je prva skupina djece bila gotova, došao je red na ostalu djecu i tako nadalje. Taj način omogućio mi je bolju interakciju s djecom i mogućnost da ih motiviram prigodom njihova stvaralaštva. Reprodukcijska djela bila je izložena na vidljivome djelu kako bi djeca mogla slobodno doći i detaljnije je proučiti. Kad su djeca završila sa slikanjem, odnijela su radove na sušenje, a nakon sušenja ponudila sam im tanke crne flomastere kako bi mogla dodati detalje po želji, poput brkova ili slično. Nastali dječji radovi bili su zanimljivi i jedinstveni. Gotovo je svako dijete usmjerilo pozornost na mačku i izostavilo pticu koja se nalazi na ili u mačkinjoj glavi. Cilj ove aktivnosti nije bilo puko oponašanje umjetnika i kopiranje njegova djela, već poticanje djece da se likovno izraze i prikažu osobno viđenje novoga djela koje su upoznali. Željela sam djecu upoznati s umjetnikom, njegovim djelom i osebnim načinom izražavanja. Također, cilj ove aktivnosti bio je upoznati djecu s novim pojmovima, naučiti ih

kako promatrati umjetničko djelo, cilj je bio i razvijati dječju finu motoriku i pozitivan stav prema umjetnosti.

Slika 10. Lara (5)

Djevojčica Lara (5) naslikala je mačku inspiriranu Kleeovom slikom. Naglasila je oblik mačkine glave i obrubila njezine obrise crnom vodenom bojom. Dok su ostala djeca raširila mačkinu glavu kako je napravio i Klee, djevojčica Lara odlučila je smanjiti mačkinu glavu što izdvaja njezin rad od ostalih. Njezina mačka ima dva velika oka različite boje, jedno oko je tamnozeleno, dok je drugo svjetlozelene boje. Mačkin je nos u obliku srca baš kao u originalnome djelu, što smo uočili tijekom promatranja djela. Pticu je naslikala izvan mačkine glave crnom bojom. Kad se njezin rad osušio, crnim tankim flomasterom nacrtala je mačkine brkove te obrubila njezine oči i nos. Pozadinu je obojala u cijelosti i obrubila crnom bojom poput okvira.

Slika 11. Bruna (5)

Djevojčica Bruna rastegnula je mačkinu glavu preko cijeloga papira. Papir je obrubljen smeđom vodenom bojom što stvara dojam uokvirene slike. U njezinu radu dominira narančasta boja mačkine glave, a posebno se ističu mačje oči. Djevojčica je naslikala dva plava oka koja je obrubila smeđom bojom i razmaknula ih jedno od drugoga. No, oči je naposljetku spojila završnom tankom linijom. Istaknula je da njezina mačka „nosi naočale” baš zbog načina na koji je spojila njezine oči. Crnim flomasterom nacrtala je mački brkove koji izlaze iz ružičastoga nosa. Pticu je naslikala ružičastom bojom i dodala joj kljun crnim flomasterom.

Slika 12. Teo (5)

Dječak Teo (5) također je razvukao mačkinu glavu cijelim papirom. Papir je ispunio narančastom bojom, a obrubio ga je smeđom. Na njegovu radu najviše se ističu dva velika oka. Oči su plave boje i obrubljene smeđom kao i kod većine dječjih radova. Dječak je naslikao mačja usta kao da se mačka smije. Kasnije je uočio kako ostala djeca crtaju brkove pa je naknadno i on nacrtao okrugli nos i brkove koje pozicionira na donjemu dijelu rada. Crnim flomasterom nacrtao je i pticu koja se sastoji od jednog velikog i dva manja kruga. Bio je zabrinut oko crtanja ptice pa je dobro proučio izloženo umjetničko djelo te spazio kako je umjetnik nacrtao pticu i učinio je slično.

Slika 13. Ella (5)

Djevojčica Ella (5) detaljno je prikazala mačku i pticu. Nije ispunila papir narančastom bojom kao većina djece, već je narančasto obojila samo mačkinu glavu. Smeđim linijama istaknula je oblik mačkine glave i istaknula njene špičaste uši i naglasila oči. Također je stvorila iluziju slike unutar papira tako što je napravila okvir u koji smješta mačju glavu. Mačje oči zelene su boje s crnim zjenicama. Nos je u obliku srca i obojan u ružičasto. Mački je nacrtala i brkove crnim flomasterom. Iznad i izvan mačje glave nalazi se ptica narančaste i roze boje. Kod prikaza ptice točno se mogu prepoznati dijelovi njezina tijela.

Druga provedena aktivnost u srednjoj skupini bila je potaknuta Kleeovim djelom „*Colorful Architecture*”. Navedeno djelo sastoji se od geometrijskih oblika koji tvore šarenu arhitekturu. Ovu aktivnost djeca su izrađivala u tehnici kolaža. Iz kolaža su najprije izrezala geometrijske likove koji su prisutni na slici: trokut, kvadrat, pravokutnik i krug. Izrezane oblike lijepila su na papir veličine A5 i posložila svoju šarenu kompoziciju.

Motivacija za aktivnost započela je dodatnom pričom o umjetniku i njegovu životu. Kako sam u ovoj skupini već provela jednu aktivnost potaknutu Kleeovim stvaralaštvom, djeca su već upoznala umjetnika. Ispričala sam djeci kako je umjetnik volio promatrati zgrade, kuće i arhitekturu koja ga okružuje. Kad je gledao sve zgrade i kuće, primijetio je da one izgledaju kao geometrijski likovi. Crtao je tako trokute, kvadrate, pravokutnike, krugove. Geometrijske likove slagao je jedne na druge i stvorio šarene zgrade i kuće. Prije početka aktivnosti razgovarali smo o djelu „*Colorful Architecture*”. Djeci sam postavila pitanja: *Sviđa li vam se ovo djelo? Što je slikar naslikao? Kakve su to kuće/zgrade? Želite li vi živjeti u ovakvim zgradama? Koliko je kuća/zgrada naslikao? Možete li ih prebrojati? Od čega su „izgrađene” ove kuće/zgrade?*. Najviše smo se zadržali kod prebrojavanja geometrijskih likova. Djeca su najprije prepoznavala i imenovala kvadrate, pravokutnike, trokute i krugove različitih boja. Kako bi mogla izrezati odlike iz kolaža, prebrojali smo koliko je na slici npr. plavih trokuta. Dva dječaka na papir su nacrtala oblike, dok su ih ostala djeca prebrojala. Zatim smo pokraj nacrtanoga plavog trokuta napisali njihov broj. Tako su djeca prebrojavanjem razvijala matematičku kompetenciju prije likovnoga stvaralaštva.

Kad smo prebrojali sve geometrijske oblike, izrezali smo ih iz kolaža. Djeca su aktivnost provodila u manjim skupinama. Zadatak je bio zalijepiti geometrijske oblike izrezane iz kolaž-papira i stvoriti osobnu kompoziciju sličnu Kleeovoj. Tijekom aktivnosti djelo je bilo na vidljivome mjestu kako bi ga djeca mogla uvijek vidjeti. Oblike iz kolaž-papira djeca su izrezivala po potrebi, a pri rezanju i ja sam pomagala. Cilj ove aktivnosti bio je upoznati djecu s umjetnikom, njegovim djelom, usvojiti likovne pojmove, razvijati finu motoriku rezanjem škaricama i lijepljenjem kolaža na papir. Isto tako, u ovoj aktivnosti prisutan je razvoj matematičkih kompetencija pri prebrojavanju oblika i pisanju brojki na papir.

Slika 14. Boris (5)

Dječak je kolaž-papir izrezao i zalijepio po uzoru na Kleea. Detaljno je proučio djelo kako bi ga mogao što točnije prikazati. U početku je bio motiviran i posložio je oblike jedne do drugih što vjernije djelu. Plavi trokut u donjem desnom kutu nalazi se pokraj žutoga četverokuta baš kao na slici. Kasnije je dječak odustao od slaganja po uzoru na sliku i stvorio je osobnu kompoziciju. Pazio je kod lijepljenja i trudio se posložiti likove jedne do drugih. Trakice istih boja posložene su jedna do druge kao da se boja stapa.

Slika 15. Lara (5)

Djevojčica je poredala gotovo sve geometrijske oblike jedne do drugih. Na nekim mjestima vidi se praznina i bijeli papir. Htjela je popuniti cijeli papir pa je izrezala tanke trakice na desnoj strani papira. Na nekim je dijelovima vidljivo da se geometrijski likovi preklapaju jedan preko drugoga. Prevladava narančasta boja jer djevojčica pozicionira narančaste trokute do narančastoga kvadrata te stvara veliku narančastu površinu.

Slika 16. Teo (5)

Dječak je rasporedio geometrijske likove po cijelomu papiru. Poredani su jedan do drugoga, ali je između njih praznina koja stvara iluziju bijele ovojnice. No, na nekim dijelovima likovi su poredani precizno jedan do drugoga. Prisutni su različiti oblici i zastupljene su sve ponuđene boje. Iako geometrijski likovi nisu posloženi jedan do drugoga, postiže se jedinstvena kombinacija. Svi se geometrijski oblici jasno vide i ističu upravo zbog praznine koju dječak ostavlja kod građenja svoje kompozicije čime se njegovo djelo izdvaja od ostalih.

Slika 17. Kaja (5)

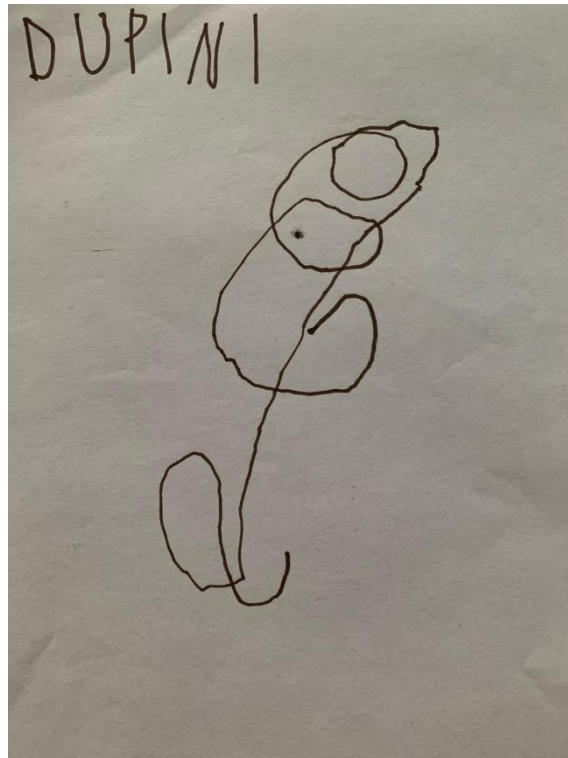
Djevojčica je za svoj rad odabrala oblike koji su u toplim tonovima. U njezinu radu prevladavaju narančasta i crvena boja. Kod slaganja i lijepljena oblika nije bila toliko precizna. Neki dijelovi rada neispunjeni su i prazni. Likovi se preklapaju i na nekim su mjestima zalijepljeni jedan na drugoga. U njezinu radu nema geometrijskih oblika crne boje. Zanimljivo je kako je na kutovima precizno zalijepila trokute koji „uokviruju” njezin rad. U gornjemu lijevom kutu nalazi se ružičasti trokut koji se također nalazi dijagonalno u donjemu desnom kutu. Na isti način smjestila je zeleni trokut.

10.3. Starija dobna skupina

U starijoj dobnoj skupini provela sam dvije različite aktivnosti inspirirane djelima umjetnika Paula Kleea. Prva aktivnost bila je inspirirana djelom *Burdened Children* (*Opterećena djeca*). Ovo djelo pokazuje veliku maštovitost i tehničku umjetnikovu svestranost. Ako djelo pogledamo detaljnije, možemo uočiti kako se sastoji od povezanih neprekidnih linija. Ovaj zanimljiv i slobodan proces Klee je ostvario tako što je „prošetao liniju” po papiru. Skup neprekidnih linija tvori stvar prikaz djece kojoj su dodani ljudski atributi poput točkica za oči i crtica za noge. Na taj način su i djeca šetala liniju po papiru A5 formata.

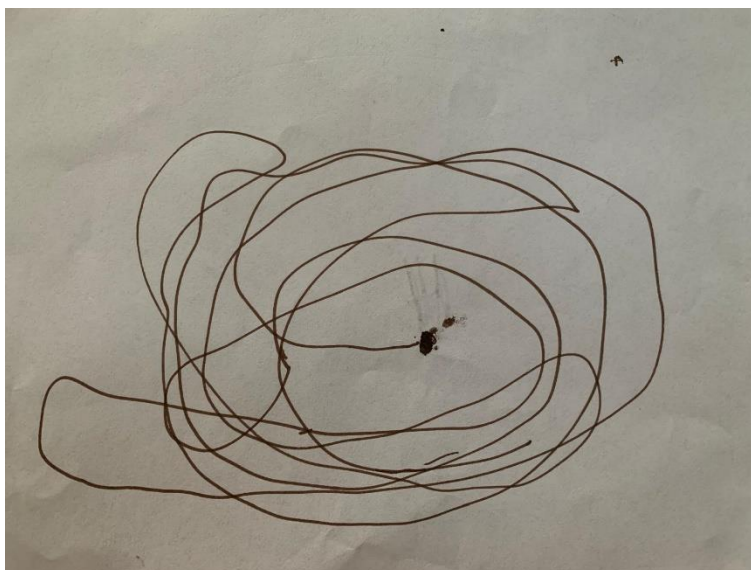
Djeci sam u motivacijskome dijelu ispričala priču o umjetniku. Pokazala sam im fotografiju Paula Kleea i rekla kako je on poznati slikar koji je stvarao zanimljive radove. Ispričala sam djeci kako je Klee jako volio šetati. Tako je jednog dana došao na ideju da „prošeta liniju”. Uzeo je olovku i crtao neprekidne linije po papiru. Nakon nekoliko sekundi podigao je olovku i nastalo je umjetničko djelo.

Nakon kratke motivacijske priče podijelila sam djeci papir (veličine A5) i flomastere. Potaknula sam djecu da poput umjetnika „prošeću” liniju po papiru u zadanome vremenskom roku. Cijela skupina radila je istovremeno. Upalila sam štopericu i djeca su 10 sekundi „šetala liniju” po papiru. Nakon 10 sekundi svi su prestali. Pitala sam djecu na što ih podsjećaju njihovi novonastali radovi. Poslije kratke rasprave, pokazala sam djeci Kleeovo djelo *Burdened Children*. Postavila sam im pitanja: *Što vidite na slici? Kakvi su ovo oblici? Što je umjetnik nacrtao? Sviđa li vam se crtež? Vidite li ljude na ovome crtežu? Kako ste zaključili da su to ljudi?* i slično. Na pitanje što vide na slici, djeca su odgovorila „Kocku!” i „Pravokutnik!”. Potaknula sam ih da bolje promotre sliku pa je jedan dječak rekao kako vidi lice. Objasnila sam djeci što Kleeovo djelo predstavlja. Složili su se da vide djecu, ali da su ona jako neobično prikazana. Nakon razgovora proučili smo ponovo radove i razgovarali o tome na što ih podsjećaju. Nastali su različiti radovi, neki su rekli da na svojim crtežima vide snjegovića, zemlju, oblake, galaksiju, slona, puža i duge različite pojave. Na kraju aktivnosti imenovali smo sve radove. U ovoj aktivnosti htjela sam potaknuti kreativnost, eksperimentiranje i spontanost u dječjem likovnom stvaralaštvu. Igrajući se linijom, djeca stvaraju nove i neočekivane radove koji na kraju potiču kreativno razmišljanje kod „pronalaženja” značenja u njihovom radu. Kod ove aktivnosti ne postoji dobar ili loš rad, svi su jednako zanimljivi. Cilj ove aktivnosti bio je upoznati djecu s umjetnikom, njegovim radom te s kreativnim procesom „šetanja linije”, razvijati finu motoriku i pozitivan stav prema umjetnosti.

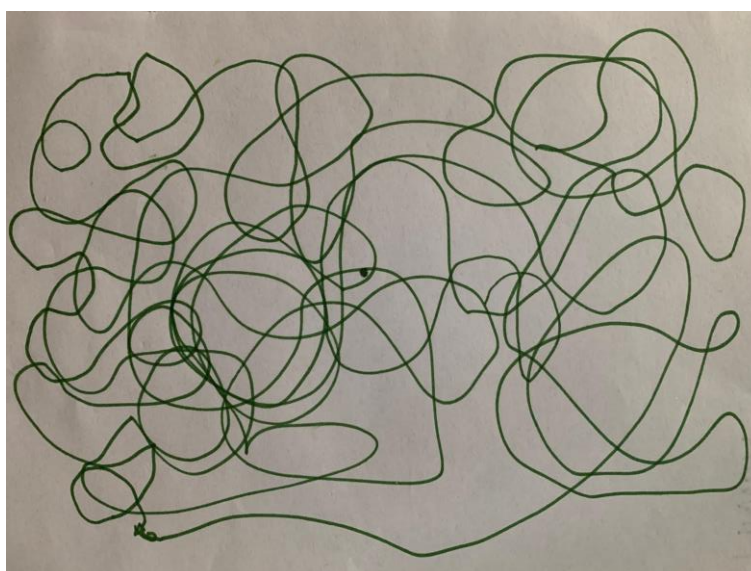
Slika 18. Drago (7)

Dječak Drago (7) flomasterom je nacrtao jednu neprekidnu liniju. Stvarao je krivulje i zaobljenja bez podizanja flomastera s papira. Kad sam ga upitala na što ga podsjeća njegov crtež, rekao je kako vidi guštera. Ostala djeca složila su se kako ova neprekidna linija izgleda poput guštera tj. kameleona. U gornjem lijevom kutu dječak je napisao naziv svoje skupine „Dupini”. Dječak je pažljivo slušao upute i nije žurio prigodom crtanja. Nakon aktivnosti pokazao je veliko zanimanje za imenovanje ostalih radova i analizu Kleova djela.

Slika 19. Patrik (6)

Dječak Patrik (7) rekao je kako njegova linija izgleda poput slonove glave. U sredini papira napravio je veliku točku od koje njegova linija započinje svoj put. Nadalje se njegova linija većinom kreće kružno uz dodatno izbočenje s lijeve strane. Baš to izbočenje dječak je protumačio kao slonovu surlu, dok je velika točka slonovo oko. Ostala djeca složila su se s dječakovim tumačenjem crteža. Jedna djevojčica objasnila je kako ona vidi crtež puža. Rekla je kako je izbočenje puževa glava, a veliki krug njegova kućica. Bilo je zanimljivo kako djeca tumače i vide crteže na svoj način.

Slika 20. Manda (7)

Linija djevojčice Mande (7) proteže se cijelim papirom. Djevojčica je na jednome mjestu prekinula liniju, ali ju je ponovo spojila. Njezin rad pun je zavijutaka i linija je jako zaobljena. Rekla je kako njezin rad prikazuje galaksiju. Neka djeca rekla su kako zaobljena linija izgleda poput mnoštva oblaka na nebu, ali su se složili s autoricom djela. Njezin ispunjen crtež nazvali smo galaksija.

Slika 22. Petar (7)

Dječak Petar (7) najviše se igrao linijom. Njegov rad nije načinjen od jedne neprekidne linije, nego ju je podizao više puta. Na nekim dijelovima crteža linije su gušće i djeluju poput crnih mrlja. Linije tvore veliki kružni oblik koji dječak tumači kao lice. Da se radi o licu, možemo zaključiti po dvama krugovima koji izgledaju poput dva oka. U gornjem dijelu papira linija se spaja sa slovima. Dječak je odlučio spojiti liniju i nastaviti je na slova kako bi napisao svoje ime. Ovaj poseban detalj izdvaja njegov rad kao i zanimljiva igra linijama.

Druga provedena aktivnost u starijoj dobnoj skupini bila je inspirirana Kleeovim djelom *Three Houses (Tri kuće)* rađenoj u tehnici akvarela. Djelo prikazuje tri kuće koje su sastavljene od geometrijskih oblika. Slika je u tonovima plavkasto sive boje koju Klee dobiva miješanjem „parova lažnih boja”. Kombinirao je sekundarne boje tj. parove zelene i ljubičaste, ljubičaste i narančaste te zelene i narančaste boje. Kad se navedeni parovi pomiješaju u jednakim dijelovima, pretvaraju se u plavkasto sivu boju. Odabrala sam tehniku tempere zbog lakšega miješanja boja. Djeca nisu miješala „parove lažnih boja”, ali su miješala boje koje vide na slici s crnom i bijelom kako bi dobila više tonova boja. Na papiru dimenzije A4 djeca su slikala tri kućice kakve vide na umjetnikovoj slici.

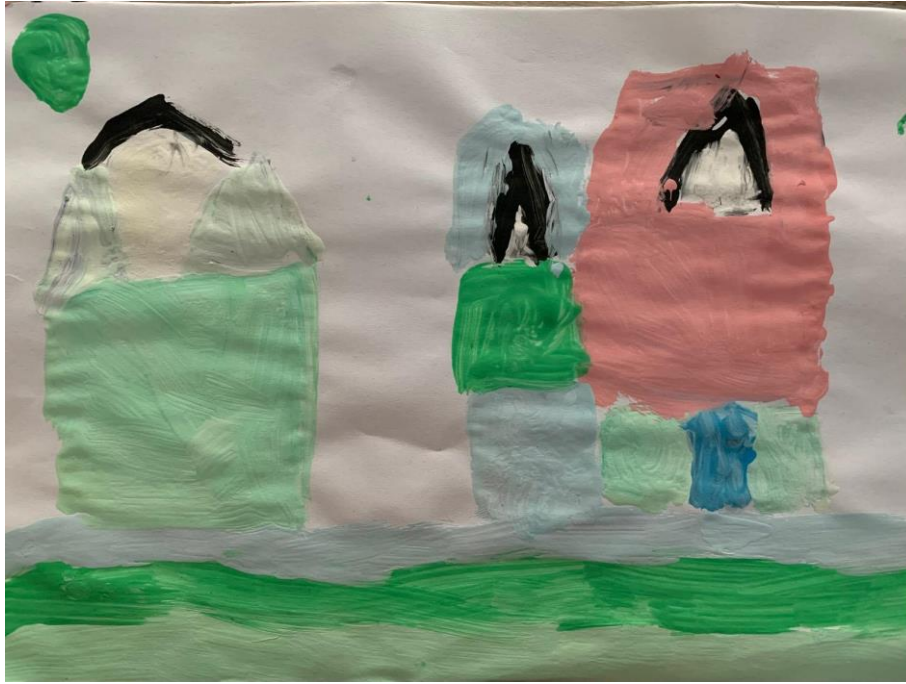
U motivaciji su se djeca prisjetila umjetnika. Ispričala sam im kako Klee jako voli slikati arhitekturu, kuće i zgrade. Kako je jako volio šetati, jednog je dana došao na prekrasnu zelenu livadu gdje je vidio tri kućice. Jako mu se svidjela livada s kućicama pa ih je odlučio naslikati. Kad je promatrao kuće, prepoznao je geometrijske likove. Upitala sam djecu vide li oni geometrijske likove na ovoj slici. Zaključili smo kako su kuće napravljene od kvadrata, pravokutnika i trokuta koji čine krov. Djeca su s lakoćom imenovala geometrijske likove. Nakon toga razgovarali smo o bojama koje vide, a naposljetku sam djecu pozvala da mi se pridruže za stolom.

Na stolu sam pripremila više posudica s plavom i zelenom temperom. Zatim sam u neke stavila određenu količinu bijele, a u neke crnu boju. Djecu sam zamolila da mi pomognu miješati boje. Nakon miješanja dobili smo više tonova plave i zelene boje baš kao na slici. Djeci sam podijelila papire i krenula su slikati. Tijekom aktivnosti izložila sam Kleeov rad na vidljivo mjesto kako bi ga djeca mogla promatrati kad slikaju. Aktivnost sam provela u manjim skupinama zbog lakše interakcije s djecom. Cilj ove aktivnosti bio je naučiti djecu kako miješati i stupnjevati boje, razvijati finu motoriku, utjecati na ustrajnost, strpljivost i kreativnost djece tijekom slikanja te razvijati pozitivan stav prema umjetnosti.

Slika 23. Lana (6)

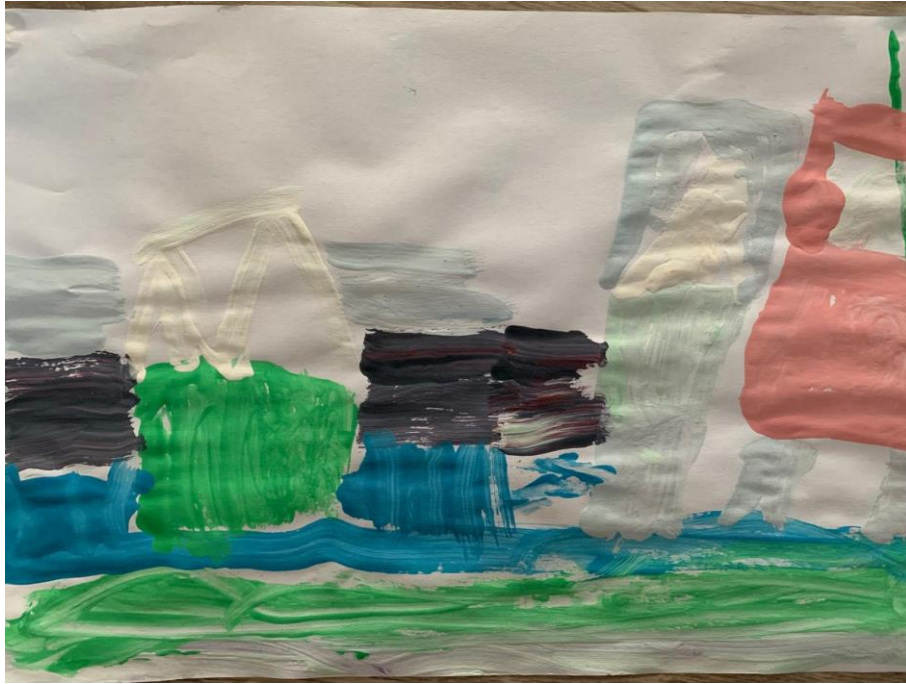
Djevojčica Lana naslikala je tri kuće koje su jako slične Kleeovima. Kuće se nalaze na zelenoj livadi. Od dolje stupnjevala je zelenu boju baš poput umjetnika, no koristila je mnogo manje tonova. Kuće je pokušala prikazati na sličan način tako što ih je podijelila na nekoliko ploha koje izgledaju poput geometrijskih likova. Koristila je tamniju ružičastu boju koja je na originalu mnogo svjetlija. Na slici je umjetnik naslikao zeleno sunce. Djevojčica je prepoznala kako se radi o suncu pa ga je pozicionirala u gornji lijevi kut. Takav prikaz sunca šablonski je i upotrebljava ga mnogo djece. No, ovaj prikaz nije nastao djetetovim proučavanjem, već je nametnuto rješenje odraslih.

Slika 24. Lili (7)

Djevojčica Lili (7) naslikala je svoju verziju djela *Tri kuće*. Livadu je prikazala u tonovima zelene boje koja prelazi u svijetloplavu. Na njoj se nalaze tri kuće koje je naslikala u paleti boja koju koristi umjetnik. Baš kao i ostala djeca djevojčica je kućicu na desnoj strani prikazala u ružičastoj boji koja je bila najsličnija izvornoj boji. Crna boja ne nalazi se na izvornome djelu, ali ju je djevojčica ipak odlučila koristiti. Na njezinoj slici ističe se crna boja kojom je djevojčica naglasila trokutasti oblik krova i njegovu oštrinu. Baš kao i umjetnik naslikala je zeleno sunce kružnoga oblika u gornjem lijevom kutu.

Slika 25. Ivan (6)

Dječak Ivan (6) interpretirao je djelo *Tri kuće* na svoj način. Njegov rad sadrži najviše različitih boja. Ostala djeca većinom su naslikala tonove zelene linije, kuće i sunce, dok su zanemarila plavkaste tonove neba u pozadini. Upotrebljavao je mnogo tamnije nijanse plave boje, ali ih je lijepo stupnjevao i poredao. Kuće su dosta stilizirane i nisu toliko detaljne kao kod ostale djece. Također, dječak je izostavio zeleno sunce koje se nalazi u gornjem dijelu slike.

Slika 26. Petra (7)

Djevojčica Petra (7) naslikala je jako urednu sliku. Njezini su potezi kistom nježni i puni boje. Kao i većina djece stupnjevala je boje travnjaka, a na njega je smjestila tri kuće. U svojem radu koristi se većinom svijetlim pastelnim bojama, osim žive zelene. Pozadinu nije ispunila bojom, već se fokusirala na kućice koje su glavni motiv slike. Naslikala je zeleno sunce koje prelazi malo izvan okvira.

11. Zaključak

Paul Klee jedan je od značajnijih umjetnika 20. stoljeća. Svojim radom ističe se kao preteča nadrealizma i ostavlja veliki trag u umjetnosti prošloga stoljeća. Kad se proučava Kleeovo stvaralaštvo, obavezno valja spomenuti dječji crtež. Ovaj osebujan umjetnik upotrebljava dječji crtež kao inspiraciju za svoja djela. Njegova igra linijom, oblicima i bojom djeluje poput one dječje. Tu se postavlja pitanje, ako je sličan dječjem, zašto njegov rad ima veću vrijednost. Na ova pitanje odgovara Marsh (1957) u svojem članku. Ističe kako je glavna poveznica Kleeova i dječjega stvaralaštva uključenost u kreativni proces. Djeca uživaju u procesu stvaralaštva, a njihov pogled na svijet neiskvaren je i pun čuđenja. Upravo tome teži Paul Klee. On se kao zreli umjetnik koristi elementima iz faza razvoja dječjega stvaralaštva te stvara nov originalan sadržaj sličan dječjem, ali s većom intelektualnom vrijednosti.

Nedvojbeno je da poveznica između Paula Kleea i dječje umjetnosti postoji, a svojim radom htjela sam ukazati na dobrobiti korištenja umjetničkih djela kao poticaja za likovnu aktivnost u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. Smatram da bi se umjetnička djela trebala više koristiti u vrtićima jer osim što su dobar poticaj za likovno stvaralaštvo, ona nude mnogo više. Gledajući umjetnička djela, djeca upoznaju umjetnika, njegovo stvaralaštvo, različite kulture i vremenski kontekst kad je djelo nastalo. Također, razvijaju senzorne i perceptivne sposobnosti, a stvaraju i pozitivan stav prema umjetnosti. Djeca gledaju umjetnička djela na svoj način, a njihova znatiželja i potreba za otkrivanjem i istraživanjem obogaćuje spoznajna iskustva. Pomoću umjetničkoga djela dijete spoznaje osjećaje, razmišlja i dobiva nove spoznajne ideje.

Provođene aktivnost potvrdile su moje mišljenje o dobrobiti korištenja umjetničkoga djela kao poticaja za dječje likovno stvaralaštvo. Djeca su usvojila nove pojmove, upoznala umjetnika, njegova djela i nove kreativne ideje. Nastali su zanimljivi i kreativni radovi, a osim toga djeca su promatrala likovna djela i razgovarala o njima. Likovnim aktivnostima potaknutim djelima ovoga umjetnika djeca su razvijala finu motoriku, matematičke kompetencije, jezične kompetencije i mnoge druge. No, ono najvažnije čemu je težio i Klee, uživala su u stvaralačkome procesu.

12. Literatura

- 1) Belamarić, D. (1987.) *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
- 2) Blaue Reiter, Der. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 10.4.2024.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/blau-reiter-der>
- 3) Bodulić, V. (1982). Umjetnički i dječji crtež, Zagreb: Školska knjiga.
- 4) Franciscano, M. (2024, March 19). Paul Klee. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/biography/Paul-Klee>
- 5) Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.) *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Educa.
- 6) Herceg, L., Rončević, A., Karlavariš, B. (2010.). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
- 7) Jakubin, M. (1990.) *Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike: Priručnik za likovnu kulturu*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagreb
- 8) Klee, Paul. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 10.4.2024.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/klee-paul>
- 9) Marsh, E. (1957). Paul Klee and the Art of Children: A Comparison of Their Creative Processes. *College Art Journal*, 16(2), 132–145. <https://doi.org/10.2307/772631>
- 10) Penelope J. E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti (prema sedmom američkom izdanju)*, Varaždin, Stanek, 2013.
- 11) Petrač, L. (2015.) *Dijete i likovno-umjetničko djelo*, Zagreb: Alfa
- 12) Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak*, 154 (1-2), 91-104.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/138833>
- 13) Tate na adresi www.tate.org.uk (10.04.2024.)
- 14) The Metropolitan Museum of Art na adresi www.metmuseum.org (10.04.2024.)
- 15) The Museum of Modern Art na adresi www.moma.org (10.04.2024.)

13. Popis slika

- 1) Slika 1. Paul Klee, *Burdened Children (Opterećena djeca)*, 1930. grafit, pastela i tuš na papiru, 65 × 45.8 cm <https://www.tate.org.uk/art/artworks/klee-burdened-children-t06796> (10.04.2024.)
- 2) Slika 2. Paul Klee, *May Picture*, 1925. ulje na kartonu, 42.2 × 49.5 cm <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/483161> (10.04.2024.)
- 3) Slika 3. Paul Klee, *Three Houses*, 1922. akvarel, 24.4 × 34.3 cm <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/483148> (10.04.2024.)
- 4) Slika 4. Paul Klee, *Colorful Architecture*, 1917. gvaš na papiru postavljenom na karton, 26 × 20 cm <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/483126> (10.04.2024.)
- 5) Slike 5. Paul Klee, *Cat and Bird*, 1928. ulje na platnu, 38.1 x 53.2 cm <https://www.moma.org/collection/works/79456> (10.04.2024.)

14. Prilozi

- 1) Slika 6. Mirta (4), 10.05.2024.
- 2) Slika 7. Anea (4), 10.05.2024.
- 3) Slika 8. Isak (4), 10.05.2024.
- 4) Slika 9. Gabriel (4) 10.05.2024.
- 5) Slika 10. Lara (5), 03.05.2024.
- 6) Slika 11. Bruna (5), 03.05.2024.
- 7) Slika 12. Teo (5), 03.05.2024.
- 8) Slika 13. Ella (5), 03.05.2024.
- 9) Slika 14. Boris (5), 03.05.2024.
- 10) Slika 15. Lara (5), 03.05.2024.
- 11) Slika 16. Teo (5), 03.05.2024.
- 12) Slika 17. Kaja (5), 03.05.2024.
- 13) Slika 18. Drago (7), 26.04.2024.
- 14) Slika 19. Patrik (6), 26.04.2024.
- 15) Slika 20. Manda (7), 26.04.2024.
- 16) Slika 22. Petar (7), 26.04.2024.
- 17) Slika 23. Lana (6), 10.05.2024.
- 18) Slika 24. Lili (7), 10.05.2024.
- 19) Slika 25. Ivan (6), 10.05.2024.
- 20) Slika 26. Petra (7), 10.05.2024.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)